

РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕРІОД ДО XVIII ст.

Сергій Гуров

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглянуто історичний аспект розвитку художньої літератури та ретельно проаналізовано літературне мистецтво як форму вираження духовно-моральних цінностей.

Ключові слова:

духовно-моральні цінності; літературне мистецтво; історичний аспект розвитку художньої літератури.

Аннотация:

Гулов Сергей. Развитие литературного искусства как формы выражения духовно-нравственных ценностей в период до XVIII в. В статье рассматривается исторический аспект развития художественной литературы и тщательно анализируется литературное искусство как форма выражения духовно-нравственных ценностей.

Ключевые слова:

духовно-нравственные ценности; литературное искусство; исторический аспект развития художественной литературы.

Resume:

Gurov Sergiy. Development of literary art as a form of expression of spiritual and moral values in the period up to the XVIII century.

The article deals with a historical perspective of literature and provided a thorough analysis of literary art as a form of expression of spiritual and moral values.

Key words:

spiritual and moral values, literature, historical aspects of literature.

Постановка проблеми. Поняття «мистецтво» та «художня культура» перетинаються, проте не є тотожними. На думку багатьох дослідників обсяг поняття «художня культура» є більшим за поняття «мистецтво». Художня культура містить у собі всю систему мистецтв загалом і кожен їх вид окремо, але ядром цієї культури, її системотвірним чинником виступає саме мистецтво, як художньо-образне відтворення дійсного й уявного.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методичні засади формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва висвітлені у працях М. Бахтіна, В. Біблера, Л. Виготського, Д. Лихачова та ін. Концепції існування людини в культурному просторі обґрунтовані М. Бахтіним, В. Біблером та ін.; сутність літератури як специфічної форми відображення духовно-морального досвіду людства у його суспільній свідомості визначена Д. Лихачовим, Л. Столович, В. Сухомлинським. Філософські засади виховання й наукові концепції про цінності соціально-морального розвитку особистості, теорія особистості розкриті у працях Б. Ананьєва, К. Платонова, С. Рубінштейна; положення про взаємозв'язок і взаємозумовленість розумового і морального виховання доведені дослідженнями Г. Александрова, В. Сухомлинського, розкриттю сутності моралі й моральних цінностей присвячені роботи О. Архангельського, С. Анісімова, Б. Бітінаса, Л. Божович, О. Дробницького, А. Титаренко та ін.

Теоретичні положення нашого дослідження ґрунтувалися на ряді концепцій виховання особистості в сучасних умовах (О. Бодальов, Б. Бітінас, В. Караковський, Б. Лихачов, Л. Новікова та ін.); на дослідженнях із проблем духовно-морального виховання в літературному

мистецтві (О. Бистрова, Є. Ільїн, В. Кан-Калик, Є. Квятковський, Г. Лазаренко, Н. Лейдерман, О. Попова, В. Сухомлинський та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у визначенні художньої літератури як вагомого чинника вираження духовно-моральних цінностей у період до XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. Упродовж століть людство жваво обговорює проблеми, пов'язані з процесом творення мистецьких цінностей та їх сприйняттям. Тож це поняття змінювалося впродовж століть, трансформувалося, набувало нових рис, змінювалися форми та види мистецтва. Найдавніші з відомих мистецьких витворів належать до епохи пізнього палеоліту (20-30 тис. років до н. е.), які дійшли до нас у вигляді гравійованих і живописних зображень на камені з Бурделя, Ель Парналло, Істюрія, палеолітичних «венер», живопису та петрогліфів печер Ласко, Альтаміри, Ніо, наскального мистецтва Північної Африки та Сахари.

Є також і інші концепції щодо походження мистецтва, серед яких є «ігрова концепція культури», що звертається до ідей Ф. Шиллера, І. Канта, Г. Спенсера. Основним доказом її існування є те, що елементи гри проявляються в різноманітних ритуалах, обрядах, святкуваннях, де фактично безпосередня весела гра зливається з самим життям. Й. Хейзінг у своєму трактаті «Homo Ludens» визначив наявність ігрового начала в найрізноманітніших проявах культури: праві (гра у правосуддя: перуки, мантії, лицедійство), філософії, науці, релігії, особливо у взаємозв'язку гри та мистецтва: «Гра-змагання як імпульс, більш старий, ніж сама культура, здавна наповнювала життя, і наче дріжджі, спонукала до зростання форми архаїчної

культури. Культ розкривається у священній грі. Поезія народилася у грі та стала жити завдяки ігровим формам. Музика і танець були суцільною грою. Мудрість та знання знаходили своє вираження в освячених змаганнях...».

Інша концепція отримала назву «імітативної теорії», у якій йдеться про те, що в мистецтві проявляється інстинкт наслідування (Лукрецій Кар, О. Конт, Ж. Л. Даламбер та ін.). Так, Демокрит уважав, що мистецтво виникло з безпосереднього наслідування тварин. Помічаючи дії тварин, комах, птахів, люди вчаться «від павука – ткацтву, від ластівки – будівництву хатин, від співочих птахів – лебедя та солов'я – співу».

Поряд із цими концепціями також слід звернути увагу на концепцію «інстинкту прикрашення» (Ч. Дарвін, О. Вейнігер, К. Грос та ін.), де мистецтво виступає засобом статевого приманювання. Доказом цієї теорії є натільні прикраси та розмальовка тіла, які є і сьогодні в культурі племінних народів.

У давні часи під мистецтвом розумілися вміння, навички, необхідні для виготовлення якого-небудь предмета. Це значення слова зберігається і сьогодні, але тільки ту діяльність, яка сягає рівня найвищої майстерності, ми називаємо «мистецтвом». Це «мистецтво», яке охоплює майже три чверті історії людства, зумовлено характером матеріального виробництва, яке не виходить за межі збирання й полювання. Розвиток мистецтв пройшов від первісного синкретизму до появи його різноманітних видів, однак потім ці види мистецтва почали синтезуватися. Мистецтво ставало і засобом спілкування між людьми й відображало узагальнену картину світу у художніх образах.

Наступним кроком у розвитку мистецтва була «епоха варварства», коли людство здійснювало перехід від збирання й полювання до продуктивного господарювання, формувало моногамні сім'ї та перші політичні організації суспільства. Цей період характеризується принциповими завоюваннями, які й зумовили перехід до цивілізації.

У період античного мистецтва великий вплив на європейську цивілізацію справило мистецтво Шумера й Аккада, Стародавнього Єгипту, Вавилону, Ассирії та інших народів, які населяли територію Малої Азії. Ці народи мали загальні риси культури й були пов'язані між собою не тільки війнами, а й культурними, господарськими обмінами та запозиченнями.

У Стародавній Греції та Римі було розмежування між мистецтвами «високими» і так званими «сервільними». Вільні громадяни не займалися тяжкою фізичною працею або обслуговуванням. Їхні зусилля мали бути спрямованими на відвідування театрів, музеїв

тощо, що спонукало їх до розвитку таких мистецтв, як логіка, астрономія, музика та ін. Так само розвитком ремесел або сервільних мистецтв, зокрема будівництвом, сільським господарством займалися раби або бідні люди. Підкреслимо, що до сервільних мистецтв зараховували колись живопис і скульптуру.

На позитивному впливі мистецтва на людину наголошував ще Аристотель. Його поняття «катарсис» (очищення) було базовим у теорії прекрасного. Наслідком впливу мистецтва на людину філософ уважав появу бурхливих почуттів жалю, гніву або захоплення, від яких, на його думку, виникає очищення й полегшення, що є результатом задоволення.

Деякою мірою античне розуміння мистецтв виявлялося й у добу Середньовіччя. Так, до університетського курсу наук входили граматика, риторика, логіка, арифметика, геометрія, астрономія і музика, які називали «вільними мистецтвами», і термін «мистецтво» використовувався як інструмент пізнання. Візантійське мистецтво й готика Західного середньовіччя переважно розвивалися в лоні церкви, проте класичні реалістичні традиції зберігалися в мистецтві католицької Європи.

У цей час на Сході неприйняття ісламом мистецтва іконопису привело до розвитку таких видів мистецтва, як каліграфія, геометричні візерунки та архітектура. В Індії та Тибеті акцент був зроблений на забарвлені скульптур і розвитку танців. У той самий час у Китаї спостерігався розквіт багатьох видів мистецтва: обробки металу та каменю, розвитку кераміки, поезії, каліграфії, музики, живопису, театру, художньої літератури тощо. Однак китайські стилі сильно відрізняються від епохи до епохи, залежно від правлячої династії. У Японії також бурхливо розвивається каліграфія та живопис.

Тільки в епоху Відродження, коли ідеї про гідність людини як особистості набули провідного значення, мистецтво почало відображати реальну дійсність і розвиватися без тиску Церкви. У цей час «мистецтво» прагне до відокремлення свого статусу від ремісничого й наближення до наукового, унаслідок чого архітектура, скульптура та живопис почали належати до рангу наук.

У XIX столітті мистецтво остаточно було виокремлене з ремесел і пов'язувалося з поняттями творчості, оригінальності та індивідуалізму.

Наукове обґрунтування мистецтва та його закономірностей розпочалося у XVIII ст. По-перше, це було виділення естетики як окремої галузі філософії, що досліджувала знання та закони про красу та їх відображення у творах мистецтва. У науковий обіг цей термін увів німецький філософ Олександр Готліб Баумгартен, який написав двотомну працю

«Акроматична естетика», де естетика розглядалася як «теорія чуттєвого пізнання», а мистецтво – як втілення краси.

Нове поняття природи мистецтва, що стало основою сучасної естетичної науки, знайшло своє відображення у творах Вольтера, Дідро, Лессінга, Вінкельмана, Канта і Гегеля. Однак не всі ідеї мали під собою наукове підґрунтя, наприклад, Ж. Б. Дюбо зміни в мистецтві приписував змінам температури повітря. Йоганн Гердер також вважав, що мистецтво змінює свою форму під впливом клімату й залежить від національного характеру.

Гегель визначав мистецтво як результат глобального розвитку світу, у якому рух художнього процесу та зміни його стадій пояснюються поступовим розвитком Абсолютної ідеї.

Отже, можна твердити, що формування видів мистецтв та його поняття загалом були вже визначені, але й сьогодні є багато тлумачень поняття «мистецтво», у яких по-різному розкриваються його призначення та сутнісні риси. Так, наприклад, у тлумачному словнику поняття мистецтва подається, як «творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність». Відповідно, митець – це людина, яка творить: ліпить, малює, пише, співає, грає, але обов'язково вкладає при цьому й свою особистість». Виходячи з цього, можна дійти висновку, що сутністю мистецтва є діяльність з метою самовираження в художньо-образній формі.

Перші витвори літературного мистецтва з'явилися ще в давніх шумерів, аккадів і єгиптян у бронзову добу, однак насправді це не були художні твори, а тільки тексти, які мали більш інформативний характер, ніж художнє оформлення. Проблема формування всесвітньої літератури в той час полягала в тому, що багато текстів були втрачені, деякі з ранніх творів зникли із згасанням культури, інші, що суперечили тогочасній системі поглядів, були навмисно знищені. Зазначимо, що руйнування першої бібліотеки в Александрії не дає можливості більш точно сказати про час появи літературного мистецтва загалом.

Перші ранні приклади, які ми можемо проаналізувати, це «Епос про Гільгамеша» (2000 р. до н. е.), Єгипетська Книга мертвих, яку було записано в папірусі Ані приблизно в 1250 р. до н. е. Багато текстів передавалися в усній формі протягом століть, перш ніж вони були зафіксовані на письмі, тому «Ядро Рігведи» датується другим тисячоліттям до н. е.; «П'ятикнижжя», традиційно, – IX-VI ст. до н. е. Зауважимо, що всі стародавні твори, окрім релігійних текстів, мали більш інформативний характер, розкриваючи при цьому історичний аспект і недостатньо

впливаючи на виховання людини та формування її ціннісних орієнтацій.

«Іліада» та «Одіссея» Гомера (VIII ст. до н. е.), що також були в усній традиції, знаменують початок класичної давнини. Так само й індійські тексти «Шруті», єврейський «Танах», збірник віршів Лао Цзи, Дао Де Цзін. Інші усні традиції були зафіксовані на письмі набагато пізніше, наприклад, Старша Еда, що датується XIII або XIII століттям. У період Античності були започатковані грецька (Гесіод, Есхіл, Софокл, Еврипід, Аристофан, Менандр, Лукіан, Харитон, Лонг, Геліодор, Аполлоній Родоський, Плутарх та ін.), римська (Тит Макцій Плавт, Публій Теренцій Афр, Публій Овідій Назон, Луцій Анней Сенека, Луцій Апулей, Гай Арбір Петроній та ін.), арабська, індійська (Ашвагхоша, Бхаса, Калідаса, Шудрака та ін.), а також єврейська, тюркська, китайська та японська літератури.

Кожна з цих літератур мала вплив на свій народ, розкривала традиції і містила зразки обрядовості, що дає змогу твердити про її вплив на формування цінностей ще не окремої особистості, а суспільства загалом. Поезія того часу трактувалася в термінах схеми Аристотеля, логіка якої крилася в тому, що якщо мета трагедії полягала, скажімо, в «очищенні» душ людей, то повинен був існувати зразковий твір, який щонайкраще зміг би досягти цієї мети. Зауважимо, що в цей період у літературі з'являється таке поняття, як естетика, тобто прояв музичності, традиційності, відмінності стилю.

У ті часи проблема соціального характеру мови була невіддільною від питання про її походження. Діодор Сицилійський зазначав, що спільна боротьба за існування змусила людей об'єднуватися в колективи, перейти від безглузких звуків до членованих і створити слова – символи для кожної речі, предмета. Тому можемо твердити, що у той почали формуватися й духовні цінності, які стали базовими для всієї європейської культури. Серед них виділяють ідеал людини активної, закоханої в життя, одержимої жагою знання і творчості, готової до самостійного прийняття рішень і відповідальності за свої вчинки, вищим сенсом буття якої вважалося земне щастя.

Антична література – це велике багатство жанрових форм і стилістичних засобів. Від неї беруть свій початок майже всі відомі сьогодні жанри, такі, як епос, драма, пантоміма, трагедія та ін. У цей період літературознавство було невіддільною частиною філософії і вважалося, що воно творчо відображає життя.

До Середньовічної літератури входили практично всі писемні твори, які були знані в Європі та за її межами в середні віки (V-XV ст.). Водночас бурхливого розвитку набула ісламська

література, що була представлена такими релігійними творами, як Коран та численні збірки хадисів – переказів про життя пророка Мухаммада, а також художніми текстами, найвідомішим серед яких є «Тисяча і одна ніч». Розвиток ісламської літератури значно вплинув на розвиток як європейської, так і літератури різних народів, що населяли Близький Схід. Так, наприклад, «Шах-наме» (Книга Царів) перського поета Абул Касим Фірдоусі, поеми Омара Хайяма (1048–1122), на яких позначився вплив ісламської літератури, стали справжніми скарбами перської поезії.

Також під впливом ісламської літератури в період династії Альморавидів (1040–1147) перебувала й марокканська література, що була написана такими мовами, як арабська, берберська, французька та іспанська. При цьому слід наголосити на тому, що середньовічний період у розвитку літератури Сходу тривав до XVIII століття.

У період раннього Середньовіччя в індійській літературі спостерігається розквіт санскритської драми та класичної санскритської поезії. Серед основних творів середньовічної індійської літератури варто виділити Веди та Упанішади, епоси Рамаїана і Махабхарата, а також Пурани й Агами. Основним лейтмотивом цих священних книг було богоодкровення, дане людству через святих мудреців. У цих творах викладені гімни, молитви та різні правила священних ритуалів, що давало змогу сформувати індійцям різні школи філософії та власне бачення світу.

У період VII–VIII століть у Палестині бурхливо розвивалася єврейська поезія у творчості Йосе бен Йосе, Йаная, Єлзара Каліму. Крім поезії, писалася також філософська, кабалістична, етична й правова література, укладалися коментарі до Біблії. Отже, як переконуємося, у цей період вже з'являються літературні твори, метою яких є формування цінностей. Так, етичну літературу (мусар) професори Ісаїя Тишбі та Йосип Дан визначали як «прозу для широкої громадської думки, у якій закладені ідеї і такий спосіб життя, щоб формувати повсякденну поведінку, думки і переконання цього суспільства» [6]. На думку авторів, ця література практично відображала природу моральної та духовної досконалості, оскільки визначала складники ідеального та праведного способу життя.

Серед творів, які справили найбільший вплив на подальшу середньовічну літературу, були християнські Євангелія (I століття), релігійні гімни Амвросія Медиоланського (340–397), роботи Августина Блаженного («Сповідь» (400 рік); «Про град Божий» (410–428 pp.), переклад Біблії латинською мовою, здійснений Ієронімом (до 410 року). У цей період антична

література була забута, але нова система естетичного мислення, що з'явилася, була зумовлена такими основними чинниками, як вплив античності, християнства та творчості «варварських» народів. Тобто афективна мотивація вчинків художніх героїв змінилася на більш складну – морально-психологічну.

Поява в той час такого виду літератури, як агіографія, дала змогу вивчати життя святих з історико-богословського, історичного, соціально-культурного та літературного поглядів. З історико-богословського погляду агіографія розглядається як джерело реконструкції богословських поглядів в епоху створення житія. У соціально-культурному аспекті це дало можливість реконструювати характер духовності, соціальні параметри релігійного життя, релігійно-культурні уявлення суспільства. Важливим фактом є те, що більшість християнської літератури зі своїми закономірностями розвитку, еволюцією структурних і змістовних параметрів стає предметом літературно-філологічного аналізу.

Однією з перших слов'янських книг можна визнати «Велесову книгу», написану на дерев'яних дощечках (43 дощечки) у V–IX сторіччі волхвами Русколані та Стародавнього Новгороду. Ця книга була священним писанням слов'ян, що містить міфологію, молитовні тексти, легенди й розповіді про давньослов'янську історію, починаючи з XX тисячоліття до н. е. до IX століття н. е. Однак розвиток літератури слов'янських племен, які вперше з'являються у візантійських писемних джерелах середини VI століття під ім'ям склавинів і антів, був переважно під культурним впливом Візантії. Зокрема твори християнських мислителів, таких, як Василій Великий, Григорій Богослов, Іоанн Златоуст та ін. мали великий вплив на розвиток слов'янської культури загалом.

На відміну від слов'янського язичництва, основними світоглядними домінантами якого були антропоморфізм природи і натуралізація Людини, та еллінізму, де мірою всіх речей була героїчна й міфологізована людина, прийняття Київською Руссю християнства започаткувало формування нової концепції людини, й антропологічний напрям думки став одним з основних. У період раннього християнства притаманний Київській Русі пафос твердження про нову свідомість, найбільш яскраво виявився у творі «Слово про закон і благодать» Київського митрополита Іларіона, де людське серце є центром усіх духовних і фізичних сил особистості. На думку Д. Лихачова, у літературу Київської Русі разом із християнством прийшло нове художнє бачення світу, а історія отримала цілком певний світоглядний сенс і несла порятунок людству [3].

У період (XI-XIII ст.) з'являються такі твори, як «Слово про закон і благодать», «Повість минулих років», «Повчання Володимира Мономаха», «Житіє Феодосія Печерського», «Сказання про Бориса і Гліба» (XI ст.), «Слово о полку Ігоревім», «Моління Данила Заточника», «Ходіння Богородиці по муках», «Девгенієво діяння», «Житіє преподобної Єфросинії Полоцької» (XII ст.), «Слово про погибель Руської землі», «Повість про розорення Рязані Батиєм», «Легенда про град Кітеж», «Повість про житіє Олександра Невського», «Олександрія», «Повість про взяття Царгорода хрестоносцями», «Києво-Печерський патерик», «Сказання про Індійське царство», «Повчання Тверського Єпископа Насіння» (XIII ст.). Більшість із цих творів носять історичний характер, але також відображають культурно-історичну спадщину слов'янських народів.

Одним із найвидатніших представників середньовічної естетики був Тома Аквінський (1225-1274), спроба якого поділити красу на вищу та нижчу привела до перших визначень та критеріїв краси, ознаками якої мислитель уважав цілісність, досконалість, пропорційність. Щодо духовної краси, то, на його думку, про неї можна говорити тоді, коли поведінка людини відповідає духовній «якості розуму».

На думку багатьох учених, культура Відродження була невіддільна від гуманістичного світогляду, де окремі галузі науки та культури були сформовані не філософами-професіоналами, а взагалі художниками, поетами та вченими, тобто особливістю цієї епохи був тісний зв'язок із мистецтвом, де процес подолання релігійно-містичних абстракцій і догматизму середньовіччя відбувався одночасно й у науці, й у мистецтві.

Література в цей час виражає думки гармонійної, вільної, творчої, всебічно розвиненої особистості, тяжіє до «збігу протилежностей», особливо як форми вираження «живого духу» в цілому, де замість богів і міфічних героїв є людина, її характер, психологія, роздуми, поведінка, яка відображає прагнення до здобуття особистої свободи та помислів. Для літератури раннього Відродження характерна новела, особливо комічна (Боккаччо, Ф. Саккеті, Т. Гуардаті, Маргарита Наваррська, М. Банделло, Б. Деспере та ін.). Високе Відродження було позначене розквітом героїчної поеми, життєрадісної буффорної поеми Л. Пульчи, Ф. Берні, Т. Фоленго, казково-героїчної – М. Боярдо, Л. Аріосто (Італія); «конкістадорської» поеми «Араукана» А. Ерсільї-і-Суніга та «Луїзіада» Л. Камоенса (Іспанія та Португалія); народно-казкової і

філософсько-комічної форми в романі Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель» [1].

У цей період розвиваються пасторальні жанри роману і драми, у яких протиставляється дисгармонія цивілізованих звичаїв і мирного життя; народжується сатиричний побутовий шахрайський роман із новим героєм «прозових авантур» приватного життя. Вищий зліт Пізнього Відродження – це драми Шекспіра й роман Сервантеса, засновані на трагічних або трагікомічних конфліктах між героїчною особистістю й системою суспільного життя, недостойної людини. Вони створили новий світогляд, який утверджує людину як найдосконаліший витвір Господа і природи, а також утверджує її право на земне щастя й радощі, право досліджувати світ, розкривати його таємниці, право на вільну думку і пошук.

До XVI ст. культура турецького народу перебувала під впливом іранської, але вже в XVI ст. в Османській імперії з'явилися поети і письменники, такі, як Молла Махмуд (Абдуль-Баки), який написав багато ліричних і сатиричних творів, що були опубліковані в кількох томах. Ці твори спрямовувалися на критику візирів, сановників і торговців. З цього періоду розпочалося формування громадянських цінностей народів Середнього Сходу, адже саме через літературні твори виражалася громадська думка.

Унаслідок активної діяльності слов'янських монастирів на Афоні в цей час розпочинається нова хвиля практичного інтересу до літератури. Необхідність виправлення богослужбових книг і створення їх нових перекладів і на Русі, і в Європі привели до перегляду загального ставлення до тексту й до рукопису.

Новий етап розвитку отримав назву Бароко. У ньому набуває нового змісту гуманізм, час і простір починають розумітися як універсальні категорії, що панують над людиною, митці відмовляються від ренесансної ідеї гармонії між людиною і світом. Письменники та поети Бароко сприймали реальний світ як ілюзію та сон, у якому реалістичні описи поєднувалися з їх алегоричним зображенням.

У цей період у літературі з'являється підкреслене зображення складності й похмурості світу, ренесансна тенденція до відтворення земної краси постає у негативних тонах. Розмитість художнього образу, відсутність меж між дійсним і уявним, ускладнена метафоричність і емблематизм є основними вимогами, що висувалися до поетичної мови того часу.

Цей етап розвитку художньої літератури дає змогу зазирнути у внутрішній світ людини, сформувати основні принципи та цінності, які стануть основою сучасних внутрішніх цінностей насамперед таких, як чесність, порядність,

милосердя, доброта, дружба та любов. Тобто в цей час митці починають більш глибоко занурюватися в ці категорії. Ю. Ковалів зауважує, що бароко в кожній культурі мало свої особливості: в іспанській – це «філософсько-напружений пошук», у німецькій – «емоційно-афективний», в англійській – «метафізичний і теософічний», у французькій – «аналітично-інтелектуальний», в українській – поєднання «козацтва і фольклору», зокрема зі сміховою культурою [2].

Яскравим доказом цього слугують такі твори, як роман Л. Гевари «Кульгавий біс», п'єса Тірсо де Моліни «Севільський бешкетник, або Кам'яний гість», драми П. Кальдерона «З коханням не жартують», «Дама-невидимка». Трактатування честі як споконвічного надбання людської душі виражено в драмах Кальдерона «Саламейський алькальд» і філософсько-релігійному значенні драми «Життя є сон». Твори іспанського драматурга П. Кальдерона, німецького поета і драматурга А. Грифіуса, німецького поета-містика А. Силезіуса та ін. увійшли до золотого фонду світової літератури.

Серед вітчизняних письменників цього періоду слід виділити філософа та письменника Григорія Сковороду. Проблема щастя мислиться ним через розкриття божественної суті людини, виявлення таланту, закладеного в людині Богом. Секуляризація церковної свідомості досягає

свого вищого розвитку у творчості письменника. Він вперше заявляє про вільну християнську філософію без розриву з церквою та визначає кордоцентричний підхід як основу духовно-морального розвитку особистості. Головним і найціннішим у людині Сковорода вважав серце: «...всяк є те, яке серце в ньому – всьому в людині глава є серце – воно і є істинно людина» [4, с. 238].

Так, на думку Д. Чижевського в епоху бароко на зміну літературній мові прийшла мова народна [5]. Цей період також був позначений розвитком української філологічної думки, де естетика є складником творів Феофана Прокоповича («Поетика» 1705), Митрофана Довгалевського («Сад поетичний» 1736) та ін. Естетика бароко міцно прищепила в Україні переконання в цінності гарної форми: самостійне плекання формальних цінностей і внесення формальних прикрас в усі сфери літератури [5].

Висновки. З огляду на проведений аналіз можемо твердити, що світова література сприяє духовному розвитку особистості, справляє значний вплив на формування духовно-моральних цінностей людства, закладаючи наднаціональні та універсальні цінності. Саме тому художня література, створена до XVIII ст., є не лише засобом передачі інформації від автора до читача, а й потужним виховним чинником суспільства загалом.

Список використаних джерел

1. Березин Ф.М. История лингвистических учений / Ф.М. Березин. – М.: Высшая школа, 1984. – 319 с.
2. Літерознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 1. – С. 116.
3. Лихачов Д.С. Поэтика древнерусской литературы / Д.С. Лихачов. – М.: Наука, 1979. – 376 с.
4. Сковорода Г.С. Сборник сочинений / Г.С. Сковорода. – Т. 1. – СПб., 1912. – 543 с.
5. Чижевський Д. Історія української літератури / Д. Чижевський. – Тернопіль, 1994. – С. 301.
6. Isaiah Tihsby and Joseph Dan, *Mivhar sifrut ha-mussar* (Jerusalem, 1970), 12.

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Гуров Сергій Юрійович

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь
Запорізька обл., Україна, 72312

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.901

Надійшла до редакції: 12.10.2014 р.

Прийнята до друку: 05.12.2014 р.

References

1. Berezin, F. M. (1984). *History of Linguistic Studies*. Moscow: Vushhaya Shkola. [in Russian].
2. *Literoznavcha Encyclopedia*. (2007). Kyiv. [in Ukrainian].
3. Likhachev, D. S. (1979). *Poetics of Old Russian literature*. Moscow: Nauka. [in Russian].
4. Skovoroda, G. S. (1912). *Collected Works*. St. Petersburg. [in Russian].
5. Chizhevsky, D. (1994). *History of Ukrainian Literature*. Ternopil. [in Ukrainian].
6. Isaiah Tihsby and Joseph Dan. (1970). *Mivhar sifrut ha-mussar*. 12. [in English].